

Галина ВОЗНЯК

доктор економічних наук, провідний науковий співробітник, ДУ "Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України" Львів, Україна, gvoznyak@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-2001-05163

Ірина ЖЕРЕБИЛО

кандидат філософських наук, доцент, Львівський національний університет, імені Івана Франка, докторант ДУ "Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України", Львів, Україна, zherebilo@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-3147-9590

ІМПЕРАТИВИ ВПЛИВУ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ НА РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Вступ. Ефективна система управління публічними фінансами є запорукою стабільності соціально-економічної безпеки, а тому питання поглиблення теоретико-методологічних засад дослідження імперативів впливу публічних фінансів на розвиток соціальної сфери й осмислення ролі публічних фінансів у системі забезпечення життєдіяльності мешканців є затребуваними, зумовлюють науковий інтерес.

Мета – обґрунтувати теоретико-методологічні засади дослідження імперативів впливу публічних фінансів на розвиток соціальної сфери.

Методи. У дослідженні використано методи аналізу, логічного узагальнення, а також порівняння і формалізації.

Результати. Запропоновано концепт дослідження імперативів впливу публічних фінансів на розвиток соціальної сфери, що розкриває взаємозв'язки цих сфер та варіативність довгострокових і шоківих трансформацій середовища розподілу публічних фінансів. Обґрунтовано наслідково-цільовий підхід до визначення імперативів впливу публічних фінансів на соціальну сферу. Він передбачає виокремлення основних імперативів – сталості, геополітики, геоекономіки, просторової збалансованості, регульованості, ринкового саморегулювання, інклюзивності, технологічності, мережевих зв'язків, відкритості, а також позитивних і деструктивних наслідків їхнього впливу в синергії розподілу публічних фінансів та забезпечення розвитку соціальної сфери. Встановлено, що загальною метою впливу імперативів публічних фінансів на соціальну сферу має бути фінансовий добробут населення, а також сталість фінансування людського капіталу і розбудови соціальної інфраструктури. Абсолютними деструктивами визначено бідність, відсутність заощаджень, соціальну стратифікацію, нерівність та економічну іммобільність населення.

Ключові слова: імператив, публічні фінанси, соціальна сфера, соціальна інфраструктура, розвиток.

Табл.: 2, рис.: 3, бібл.: 27.

Halyna VOZNYAK

Dr. Sc. (Economics), Leading Researcher, Institute of Regional Research named after M. I. Dolishniy of the NAS of Ukraine, Lviv, Ukraine, gvoznyak@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-2001-0516

Iryna ZHEREBYLO

Ph. D. (Philosophy), Assoc. Prof., Lviv National University named after Ivan Franko, doctoral student, Institute of Regional Research named after M. I. Dolishniy of the NAS of Ukraine, Lviv, Ukraine, zherebilo@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-3147-9590

IMPERATIVES OF THE INFLUENCE OF PUBLIC FINANCES ON THE DEVELOPMENT OF THE SOCIAL SPHERE: THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF THE RESEARCH

Introduction. The new reality and new challenges faced by the financial system of Ukraine determine other approaches to the management of public finances. An effective system of public finance management is a guarantee of the stability of socio-economic security, and therefore the issue of deepening the theoretical and methodological foundations of the study of the imperatives of the influence of public finance on the development of the social sphere and understanding the role of public finance in the system of ensuring the livelihood of residents are in demand and are of scientific interest.

The purpose of the article is to substantiate the theoretical and methodological foundations of the study of the imperatives of the influence of public finances on the development of the social sphere.

Methods. The research uses methods of analysis, logical generalization, as well as comparison and formalization.

Results. The concept of the study of the imperatives of the influence of public finances on the development of the social sphere is proposed, which reveals the interrelationships of these spheres and the variability of long-term and shock transformations of the environment of the distribution of public finances. The consequential-target approach to determining the imperatives of the impact of public finances on the social sphere is substantiated. It provides for the identification of the main imperatives – sustainability, geopolitics, geoeconomics, spatial balance, regulation, market self-regulation, inclusiveness, technology, network connections, openness, as well as the positive and destructive consequences of their influence in the synergy of the distribution of public finances and ensuring the development of the social sphere. It was established that the general goal of the influence of the imperatives of public finance on the social sphere should be the financial well-being of the population, as well as the sustainability of financing human capital and the development of social infrastructure. Poverty, lack of savings, social stratification, inequality and economic immobility of the population are defined as absolute destructive factors.

Keywords: imperative, public finance, social sphere, social infrastructure, development.

JEL Classification: G21, H3, H6, H11.

Постановка проблеми. Нова реальність та нові виклики, з якими стикнулася фінансова система України, обумовлюють інші підходи до управління публічними фінансами, позаяк засадничі принципи функціонування економіки воєнної і мирного часу суттєво різняться. З іншого боку, ефективне функціонування сфери освіти, охорони здоров'я, інклюзивність ринку праці, зростання людського капіталу тощо формують підґрунтя для імплементації принципів сталого розвитку, а випереджаючий розвиток соціальних інститутів і як наслідок – зростання соціальних інвестицій, спрямованих на розвиток особистості, стають важливим напрямом реалізації державної соціально-економічної політики. З огляду на те, що дієва система управління публічними фінансами є запорукою стабільності соціально-економічної безпеки, можемо констатувати, що питання поглиблення теоретико-методологічних засад дослідження імперативів впливу публічних фінансів на розвиток соціальної сфери й осмислення ролі публічних фінансів у системі забезпечення життєдіяльності мешканців є затребуваними. Зазначене актуалізує проблему вироблення нових підходів до формування системи імперативів впливу публічних фінансів на соціальну сферу, що дасть змогу визначити їх позитивну й деструктивну наслідковість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження окресленої проблематики зробили відомі українські та зарубіжні вчені. Так, питання формування та розвитку публічних фінансів є предметом наукових пошуків С. Бардаш, Ю. Баранюк [1], І. Луїної [2], С. Дяченко [3], Т. Кізими [4], В. Опаріна [5], ін. Ґрунтовні дослідження соціальної сфери загалом та окремих її складових, а також механізмів її фінансового забезпечення здійснюють на-

уковці Л. Лисяк, С. Качула [6], М. Олієвська [7], Б. Малиняк [8] та ін.

Попри значні напрацювання вчених, нові умови функціонування вітчизняної фінансової системи та виклики, які поставили перед фінансовою наукою і практикою, диктують необхідність подальших наукових розвідок щодо визначення характеру впливу публічних фінансів на процеси розвитку соціальної сфери.

Метою статті є обґрунтування теоретико-методологічних засад дослідження імперативів впливу публічних фінансів на розвиток соціальної сфери.

Виклад основного матеріалу дослідження. Цілісне розуміння й теоретизація взаємозв'язку публічних фінансів і розвитку соціальної сфери потребує визначення імперативів, які включені в ці процеси. Імперативи дають змогу розподіляти "рівні" середовища взаємозв'язку публічних фінансів та соціальної сфери у вертикалі безумовності й мінливості, тобто відокремлення безумовних атрибутів від змінних чинників розвитку соціальної сфери через вплив публічних фінансів.

Імперативи в економічних дослідженнях українські учені розглядають через призму вищої вимоги, визначального принципу, беззаперечного обов'язку [9, с. 129]. Водночас цей обов'язок має бути детермінований глибинними внутрішніми мотивами [10, с. 222]. Це вказує на певну незмінність імперативів і тривалий період часу, необхідний для їхнього формування. Як результат, імперативи здатні здійснювати системні впливи на будь-який об'єкт і сферу взаємодії, коли самі піддаються складним довгостроковим трансформаціям унаслідок прогресивних змін або ж більш швидким (шоковим) трансформаціям, як-от реакції на кризові умови та гіперефективні реформи (рис. 1).

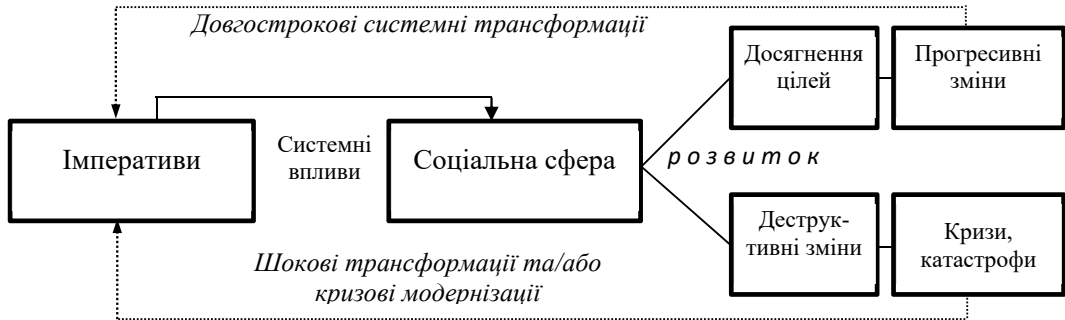

Рис. 1. Концепт дослідження імперативів впливу публічних фінансів на розвиток соціальної сфери*

* Побудовано авторами.

Слід зазначити, що дослідження імперативів публічних фінансів охоплюють проблематику: глобальних імперативів розвитку фінансової інфраструктури, а саме транснаціоналізації, регуляторної уніфікації і цифровізації [11]; геоекономічних імперативів розвитку фінансових ринків [12]; національних імперативів фінансової децентралізації як фактору ефективного використання фінансів регіонів [13, с. 238]; фіскальних імперативів, що визначають стійкість державних фінансів [14]; імперативів бюджетного і податкового зобов'язання, що визначають закономірності мобілізації публічних фінансів [15, с. 164]; морально-етичних імперативів поведінкових моделей суб'єктів публічних фінансів [16, с. 38].

Наведена проблематика стосується актуальних зрізів розподілу публічних фінансів. Визначені імперативи розвитку сфери публічних фінансів вказують на специфіку їхнього використання (глобалізація, децентралізація, цифровізація, геоекономізація) та наслідки (стійкість, мобілізація, зобов'язання, поведінка). Зазначене слід враховувати у дослідженні їх впливу на соціальну сферу.

Перелік актуальних імперативів розвитку публічних фінансів та соціальної сфери, який є узагальненням наукових висновків

та управлінських концепцій із досліджуваних питань, подано у табл. 1.

Водночас слід вказати на відсутність розробок щодо їхніх взаємозв'язків, що вказує на прогалини в методології дослідження публічних фінансів у забезпеченні розвитку соціальної сфери. Для усунення теоретичних прогалин доречним є наслідково-цільовий підхід до визначення імперативів впливу публічних фінансів на соціальну сферу, актуалізований для українських реалій, який: а) враховує імперативи розвитку сфери публічних фінансів і соціальної сфери та відображає їхню синергію; б) має науково-практичне значення, оскільки дає змогу визначати цілі впливу імперативів та розуміти можливі деструктивні наслідки для їх превентивного, ситуативного й антикризового регулювання (табл. 2).

Імперативи мають сприяти досягненню бажаних цілей. Однак наслідки їхнього впливу не завжди можуть бути позитивними через різні причини. Деструктивна наслідковість імперативу означає його руйнівну системну силу. Це не просто негативні наслідки. Оскільки імператив за своєю природою є вищою вимогою й беззаперечним обов'язком, його вплив має системний характер. Деструктивний характер наслідків означає, що для їхнього регулювання необхідно докла-

**Імперативи публічних фінансів та розвитку соціальної сфери:
дослідницькі узагальнення***

Імперативи розвитку	Сфери публічних фінансів	Соціальної сфери
Глобальні	<ul style="list-style-type: none"> – Транснаціоналізація – Регуляторна уніфікація – Діджиталізація – Геоекономізація 	<ul style="list-style-type: none"> – Цінність людини – Права, свободи та обов'язки людини – Сталий розвиток – Людський розвиток
Управлінські	<ul style="list-style-type: none"> – Публічність – Децентралізація – Макроекономічна рівновага (фіскально-монетарна взаємодія) 	<ul style="list-style-type: none"> – Базова соціальна захищеність (стандарту, гарантії) – Рівність можливостей – Інклюзивність – Людський капітал – Інституційна спроможність
Поведінкові	<ul style="list-style-type: none"> – Зобов'язання (бюджетне, податкове) – Моральність – Грамотність – Довіра 	<ul style="list-style-type: none"> – Відкритість – Повага – Гідність – Справедливість – Солідарність

*Складено авторами.

дати зусиль та залучати більше ресурсів, ніж для вирішення поточних проблем.

Наведені в табл. 2 імперативи здебільшого мають глобальний вимір формування, оскільки фінансова глобалізація й інтеграція стали обов'язковими атрибутами прогресивних змін. Це – імперативи сталості, геоeкономіки й геополітики, технологічності, інклюзивності. Глобальна природа імперативів вказує на визнання їхньої ефективності на міжнародному рівні за досвідом розвинутих держав. Цілі сталості, інклюзивності, мережевих зв'язків, децентралізації формують порядок денний глобального суспільства. Імперативи впливу публічних фінансів відображають, як необхідно використовувати грошові активи для забезпечення фінансового добробуту населення та сталості фінансування соціальної інфраструктури й людського капіталу, що є базовими умовами економічного розвитку (загальна місія впливу).

Так, імператив сталості є первинним, зважаючи на його всеохоплюючий характер та домінування в програмних цілях глобального суспільства. У контексті впливу публіч-

них фінансів на соціальну сферу імператив сталості проявляється у визначенні фінансової стійкості суспільства, а також його резилентності, можливостей сталого розвитку і безпеки. Імператив сталості акцентує увагу на процесі розвитку, адже вплив зовнішнього середовища та його глобальних імперативів вимагає системних внутрішніх реформ, покликаних здійснювати результативні структурні трансформації [17].

Вплив публічних фінансів на соціальну сферу через імператив сталості означає, що, насамперед, має забезпечуватися фінансова стійкість суспільства. Стійкість у теорії фінансів зазвичай розглядають через призму бюджетів, а саме збалансованості їхніх доходів і видатків, що дає змогу розпорядниками бюджетних коштів виконувати повноваження та забезпечувати їхній розподіл на різнострокову перспективу [18, с. 54]. Використання публічних фінансів у соціальній сфері в контексті забезпечення її стійкості, резилентності, сталості й безпеки ставить за мету розвиток суспільства, яке:

- має можливості отримувати грошові й інші активи, що можуть бути капіталізовані;

**Імперативи впливу публічних фінансів на соціальну сферу:
наслідково-цільовий підхід***

Імперативи	Наслідковість – результат впливу	
	Позитивна (цілі)	Деструктивна
Сталість	Фінансова стійкість → резилентність → безпека → сталість суспільства Соціальна відповідальність (бізнесу, влади, соціуму)	Соціальна вразливість Інфраструктурна вразливість Соціальна криза Соціальна катастрофа
Геополітика й геоэкономика	Фінансова інтеграція й глобалізація Фінансова стабільність Фінансова конкурентоспроможність	Фінансова деглобалізація Соціально-економічна поляризація Соціально-економічна дивергенція
Просторова збалансованість (внутрішня)	Соціально-економічна конвергенція Справедливий розподіл суспільних благ Фінансова спроможність	Соціальні асиметрії Дотаційність громад Депресивність громад Інституційна неспроможність
Регульованість	Фінансова децентралізація (ефективне багаторівневе врядування) Фінансова диверсифікація Фінансове стратегування й планування	Фінансова централізація Фінансові навантаження Управлінський еклектизм
Ринкове саморегулювання	Фінансова дерегуляція Фінансова свобода Макроекономічна рівновага	Соціальна незахищеність Макроекономічні дисбаланси
Інклюзивність	Фінансова доступність Інвестиційно-орієнтована економічна поведінка Фінансова грамотність Інклюзивне зростання	Соціальна ексклюзія Соціальна ізоляція й маргіналізація Витратно-орієнтована економічна поведінка Просторові й соціально-класові бар'єри
Технологічність	Цифровізація процесів (моніторинг, аналіз, контроль) Цифровізація інфраструктури Інформаційні системи фінансового менеджменту	Бюрократизм надання соціальних послуг Цифрова ексклюзія
Мережеві зв'язки: - макрорівня	Фінансове співробітництво Фінансова консолідація Фінансова мобілізація Розумна фінансова автономія	Фінансова залежність Борг суспільного сектору Кредиторська заборгованість суспільного сектору
- мезо- і мікрорівнів	Інституційна довіра Представництво Згуртованість Партнерство	Етичні дилеми й порушення (матеріальні потреби vs безкорисливість)
Відкритість	Підзвітність Прозорість Суспільна підпорядкованість	Корупція Фінансова злочинність
Загальна місія	Фінансовий добробут населення Сталість фінансування людського капіталу Сталість фінансування соціальної інфраструктури	Бідність населення Відсутність заощаджень Соціальна стратифікація й нерівність Економічна іммобільність

* Складено авторами.

– має можливості формувати грошові “буфери” за рахунок накопичення активів, щоб виявляти стійкість й резилентність у кризових умовах;

– захищене (з боку держави, інших стейкхолдерів) у задоволенні щонайменше базових потреб у кризових умовах;

– мотивоване до використання грошових та інших активів на інвестиційні цілі (рис. 2).

Фактично фінансова стійкість відображає здатність “витримати удар”, резилентність – мобілізацію фінансових резервів для відновлення докризового стану, сталість – накопичення фінансового потенціалу, що за умови ефективної державної політики створить підґрунтя для фінансової безпеки суспільства.

Імператив сталості впливу публічних фінансів на соціальну сферу передбачає також реалізацію соціальної відповідальності. Відповідальність має виявлятися не лише в діяльності бізнесу, але й влади та соціуму. Соціальна відповідальність влади в контексті впливу імперативу сталості означає надання пріоритету у розподілі публічних фінансів сферам, які мають позитивний вплив на довкілля та населення.

Соціальна відповідальність соціуму (суспільства як цілісної системи) має винятковий потенціал реалізації на рівні громад,

які розвиваються в умовах децентралізації й здатні ініціювати мобілізацію та перерозподіл публічних фінансів на еколого-соціальні цілі. Відмінним інструментом цьому є проекти імпаکت-інвестування в сферах енергетики, сільськогосподарського виробництва, будівництва й покращення благоустрою, охорони здоров'я, різних форм підтримки вразливого населення.

Соціальна вразливість населення є одним з деструктивних наслідків впливу публічних фінансів на соціальну сферу (див. табл. 2). Вразливість означає неспроможність населення протистояти, адаптуватися й відновлюватися після складних життєвих обставин, однією з головних причин якої є втрата можливостей отримувати доходи [19].

Розподіл публічних фінансів для зниження соціальної вразливості вимагає фінансування соціально-захисних і проактивних заходів. Проактивні заходи означають включення незахищених категорій населення в діяльнісні процеси (навчання,

Рис. 2. Складові фінансової безпеки суспільства*

* Побудовано авторами.

працю, волонтерство, громадську роботу та ін.). Соціально-захисні заходи означають фінансування задоволення базових потреб вразливих категорій населення – залежно від віку (наприклад, осіб похилого віку), сімейного стану (дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, неповних і багатодітних сімей), стану здоров'я (осіб з обмеженими можливостями), стану зайнятості (тимчасової й повної втрати працездатності, безробіття) та інших підстав, передбачених законодавством.

Окрім соціальної вразливості, слід оцінювати вразливість інфраструктури. Такий деструктив виокремлено, зважаючи на воєнні реалії України. Інфраструктурна вразливість означає неспроможність постійного функціонування об'єктів критичної і соціальної інфраструктури, обов'язкових для життєзабезпечення населення. Відповідно, фінансування розбудови інфраструктури має охоплювати забезпечення її стійкості й резилентності шляхом використання новітніх технологій, переваг мобільності, компенсаторності, включення резервів. Прикладом об'єктів критичної і соціальної інфраструктури, які мають розбудовуватися й функціонувати з урахуванням їхньої вразливості, є енергетичні, водопостачання та водовідведення, забезпечення базовими продуктами харчування й фармацевтики, охорони здоров'я, зв'язку, транспорту, надання адміністративних й правоохоронних послуг та ін. Перелік об'єктів критичної інфраструктури та особливі умови їхнього забезпечення встановлені законодавчо, в Україні – Законом “Про критичну інфраструктуру”, де до переліку критичних об'єктів віднесено “фінансові послуги”. Як і в “Європейському стовпі соціальних прав”, доступність фінансових і банківських послуг, зважаючи на їхню роль для сучасного суспільства, належить до базових сфер життєдіяльності. Відтак зниження вразливості об'єктів фінансової й банківської інфраструктури має стати пріоритетом використання публічних фінансів у підтримці безпеки суспільства.

Деструктивними наслідками впливу публічних фінансів на соціальну сферу є соціальні кризи і катастрофи. Вони стосуються різкого (шок, потрясіння) та/чи тривалого (занепад, рецесія, колапс) погіршення стану суспільства, що супроводжується постійним колективним стресом. Соціальні кризи обумовлені нерівномірним розподілом ресурсів та доступом до можливостей для різних груп населення, наслідком чого є соціально-економічна поляризація [20]. Соціальні катастрофи є наслідками криз, які не були вчасно врегульовані.

Кризи і катастрофи можуть набувати різних видів, залежно від причин, – кліматичних (через глобальне потепління), екологічних (природних, техногенних), безпекових (військових, терористичних, пов'язаних зі злочинністю), громадянського суспільства (революції, страйки та ін.), демографічних, міграційних, фінансових (у тому числі валютних), епідеміологічних та ін.

За наслідками кризи і катастрофи можуть бути економічними, політичними та гуманітарними. Фахівці виокремлюють також екзистенціальні кризи, пов'язані з переосмисленням фундаментальних процесів унаслідок впливу інших видів соціальних криз і катастроф. Серед новітніх видів криз з'являються інформаційні кризи або кризи, пов'язані з дезінформацією [21]. Однак здебільшого головними наслідками криз є економічні, політичні й гуманітарні.

Вплив соціальних криз і катастроф формує типові траєкторії реагування й відновлення [22]. Вагому роль у цьому відіграють публічні фінанси. Використання публічних фінансів на різних просторових рівнях мають недопускати виникнення соціальних криз і катастроф або ж передбачати формування резервів для їх максимально швид-

кого усунення (забезпечувати фінансову резилентність, див. рис. 2). Інституційно-правовим чинником протидії виникненню соціальних криз і катастроф є забезпечення відповідальності за їх спричинення, а для зниження негативних наслідків – шляхом розвитку спеціальної інфраструктури (правоохоронної, комунальної, медичної, соціально-захисної та ін.). Для її функціонування теж потрібне фінансове забезпечення, а тому роль публічних фінансів у протидії соціальних криз і катастроф є ключовою.

В умовах глобалізації та зростання кількості соціальних криз і катастроф, їхнього масштабування й непередбачуваності нові функції отримують міжнародні організації. Фінансові ресурси міжнародних організації відіграють значну роль для вирішення проблем гуманітарних криз і катастроф, тобто таких, які несуть загрозу життю і здоров'ю людини.

Сучасний світ розвивається в умовах перманентної нестабільності. Останні 5 років – це глобальні виклики пандемії COVID-2019, міждержавних конфліктів і воєн. У політиці міжнародних організацій та ЄС постійним є контекст пермакризи. Ще в 2021 р. піднімалися питання про довготривалі структурні економічні виклики внаслідок пандемії. 2022 р. став початком нового кризового етапу в ЄС, водночас в Україні він трансформувався у гуманітарну катастрофу.

Повномасштабне російське вторгнення в Україну як новий етап російсько-української війни стало безпрецедентним викликом для цивілізованого світу. Ситуація докорінно змінилася для більшості держав, адже змусила переорієнтуватися з прогресивних цілей сталого розвитку (боротьби зі змінами клімату, впровадженням зелених технологій) на безпекові й гуманітарні пріоритети. За оцінками фахівці Офісу ООН з координації гуманітарних питань (ОСНА), в Україні 17,6 млн осіб потребують гуманітарної допомоги. Тобто йдеться про базові

потреби людини – житло, вода, санітарія, медицина, безпека.

Станом на 2023 р. фахівці ОСНА визначають, що у світі потребують допомоги 230 млн осіб, що становить майже 3% від усього населення. Такі масштаби визначають рекордні потреби у фінансуванні заходів для вирішення гуманітарних криз і катастроф. Окрім головного виклику – війни в Україні, актуальними є кризи [23]: в Африці – посуха на Сомалійському півострові (36,4 млн потребуючих осіб, з яких 26 млн голодують), злочинність у регіоні Сахель (37,8 млн), бідність і природні катаклізми у Нігерії (8,3 млн), конфлікти, злочинність і природні катаклізми в Південному Судані (6,8 млн осіб); в Азії – політична криза й незахищеність жінок в Афганістані (28,3 млн), тривалий конфлікт в Ємені (21 млн осіб), політична й фінансова криза в Лівані (4,1 млн осіб) та М'янмі (17,6 млн осіб), тривалий конфлікт у Сирії (15,3 млн осіб); у Центральній та Південній Америці – злочинність і політичні потрясіння на Гаїті (5,2 млн осіб, з яких 19 тис. осіб голодує). Рис. 3 відображає динаміку кількості потребуючих гуманітарної допомоги осіб у світі та Україні за останні роки, а також обсяги фінансування заходів їхньої підтримки.

Перелік заходів залежить від причин та наслідків кризи чи катастрофи. Для прикладу, характер гуманітарної допомоги Україні передбачає фінансування заходів за пріоритетами “здоров'я” (на 2023 р. заплановано близько 18% від усіх витрат), “вода, санітарія, гігієна” (17%), “продовольча безпека й засоби до існування” (12%), “багатоцільові виплати” (10%), “охорона дітей (7%), “протимінна діяльність” (6%) та ін. [25]. Для країн, де кризи обумовлені голодом та природними катаклізмами, переважають заходи щодо забезпечення водою, продовольством і медикаментами. Для тих країн, де кризові умови детерміновані військовими

Рис. 3. Чисельність осіб, які потребують гуманітарної допомоги в Україні та світі, й обсяги фінансування відповідних заходів, 2018–2023 рр.*

* Побудовано на основі [24].

Примітка: Показники України відображено на допоміжній осі; показник фінансування 2023 року – за I півріччя.

конфліктами та високим рівнем злочинності, зростає значення заходів щодо облаштування притулків, щодо соціального захисту, правової допомоги, а також підтримки освіти не лише дітей, а й жінок. На відміну від згаданих країн і регіонів, ситуація в Україні є безпрецедентною, оскільки спричинена невинною зовнішньою агресією. Окрім того, країни, які найбільше потребують міжнародної гуманітарної допомоги, здебільшого розташовані в Африці та Азії. Соціальна катастрофа в Україні стосується європейського континенту. Україна розвивається як цивілізована держава з визнанням норм міжнародного права. Це обумовлює особливу увагу міжнародних організацій та країн-партнерів до України, що надають їй не лише гуманітарну, а й фінансову, дипломатичну, інформаційну, міграційну та інші види зовнішньої допомоги.

Ситуація щодо вирішення проблем, пов'язаних із соціальними кризами і катастрофами, свідчить про вплив імперативів *геополітики* й *геоекономіки*. При розподілі фінансів на рівні міжнародних організацій, які використовують різні фінансові джерела, фактично відбувається формування гло-

бальних публічних фінансів. Приклад надання міжнародної гуманітарної допомоги є одним із напрямків розподілу глобальних фінансів. Міжнародне кредитування, грантове фінансування, інші форми фінансової допомоги активно використовують в діяльності провідні міжнародні інститути (МВФ, Світовий банк). Окрім соціальних потреб, стимулюючі впливи на глобальні фінанси здійснює діяльність транснаціональних банків, а також прогресивність фінансових технологій (FinTech), необанкінгу, онлайн-транзакцій, криптовалют. Нова геоекономіка фінансів тісно пов'язана з усіма фінансовими інноваціями, підтверджуючи вплив імперативу технологічності (табл. 2). Однак подальший розвиток глобальних фінансів обмежується "національним партикуляризмом", тому у їхньому аналізованні доцільно керуватися підходом "глобальне поширення/національний контекст" [26, с. 4]. Більше того, попри зростаючі можливості через вплив імперативу технологічності, на тлі глобалізації фінансів активізуються дискусії щодо *фінансової деглобалізації* або глокалізації. Цей наслідок імперативу геополітики й геоекономіки є радше деструктивним, хоча багато держав

після коронакризи та російського вторгнення в Україну усвідомили свою продовольчу й енергетичну залежність та переглядають національні безпекові стратегії. Якщо масштаб міжнародної торгівлі досягнув “плато”, то фінансова глобалізація зберігала потенціал поглиблення, незважаючи на активні дискусії щодо ризиків збільшення нерівностей між країнами та поляризації їхнього розвитку. Поляризація, на відміну від нерівностей, асиметрій і дисбалансів, веде до протилежності прогресу одних країн та регресу й занепаду інших. Для гуманітарної мети розподілу глобальних фінансів це критична ситуація, через що важливо посилювати впливи імперативів просторової збалансованості й регульованості у використанні фінансів для розвитку соціальної сфери.

Кожен із імперативів впливу публічних фінансів на розвиток соціальної сфери формує окрему площину дискусій на предмет доцільності посилення їхньої дії чи поступової трансформації. Умови нестабільності змушують переосмислювати встановлені закономірності та змінювати пріоритети розвитку. З огляду на теперішню ситуацію, коли світ фактично переходить у новий етап “другої холодної війни”, що розпочалась 2010 р. між США та ЄС з одного боку і РФ з другого, а після вторгнення в Україну залучає також Китай, публічні фінанси для соціальної сфери мають посилювати функціонал сталості, геополітичності й геоekonomічності на партнерських засадах. Попри дискусії щодо фінансової деглобалізації, приклад України показав, що без міжнародної згуртованості фінансової стійкості є неможливою.

Вплив публічних фінансів на розвиток соціальної сфери виявляється і в забезпеченні фінансового добробуту населення, сталості фінансування людського капіталу та соціальної інфраструктури тощо. Фінансовий добробут показує можливості

людини забезпечити собі та своїй сім’ї гідний рівень життя через капіталізацію активів – знань, досвіду, об’єктів власності, соціальних мереж, інших цінних активів. Протилежними до фінансового добробуту наслідками є бідність, нерівність, а також економічна іммобільність. Забезпечення економічної мобільності є проактивною ціллю соціальної політики розвинутих держав, що полягає у створенні можливостей для зміни економічного статусу людини. Поширеною у розвинутих країнах (зокрема США) є методика вимірювання ймовірності наступного покоління отримувати вищі доходи, ніж їхні батьки. Для цього розраховується “абсолютна мобільність доходу” як частка осіб, які отримують вищі доходи, ніж їхні батьки, а також визначаються чинники, які на це впливають (зокрема, розподіл ВВП між різними групами населення, тобто соціальна стратифікація та нерівність) [27].

Економічна іммобільність – абсолютний деструктив, який не просто вказує на бідність населення, а й зниження інвестицій у людський капітал, освіченості населення та його здатності капіталізувати свій потенціал, бути активним суб’єктом громадянського суспільства, спроможним захищати свої права і свободи. Економічна іммобільність є індикатором загрозливої стагнації в суспільстві, що для влади створює умови експлуатувати ресурси країни для власних інтересів.

Висновки. В підсумку можемо констатувати, що імперативи впливу публічних фінансів на соціальну сферу є складним симбіозом безумовності фінансування актуальних соціальних цілей. Виразними імперативами сучасності є сталість, геополітика й геоekonomіка, просторова збалансованість (внутрішній контекст), регульованість, ринкове саморегулювання, інклюзивність, технологічність, мережеві зв’язки, відкритість. Однак наслідки впливу

імперативів можуть мати не лише позитивний, а й негативний характер. Метою комплексного дослідження публічних фінансів у забезпеченні розвитку соціальної сфери є виявлення наслідковості впливу імперативів та можливостей їхнього регулювання для усунення тих деструктивів, що можуть призвести до незворотних соціальних рецесій бідності, нерівності й економічної іммобільності.

Серед напрямів впливу публічних фінансів на розвиток соціальної сфери важливим є і забезпечення сталості фінансування соціальної інфраструктури як результату системного бюджетного фінансування розвитку та реалізації грантових проєктів у рамках міжнародного фінансування, коли сфери соціальної інфраструктури стають привабливими для інвесторів. Якщо фінансовий добробут є індикатором ефективного використання публічних фінансів у соціальній сфері на індивідуальному рівні (чи рівні домогосподарств), то розвиток соціальної інфраструктури індукує вплив імперативу “відкритості” на розподіл публічних фінансів – на засадах прозорості, підзвітності, суспільної впорядкованості.

Список використаних джерел

1. Бардаш С. В., Баранюк Ю. Р. *Поняття і склад публічних фінансів як об'єкта державного фінансового аудита. Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2016. Вип. 6. Ч. 1. С. 34–36.
2. Луніна І. О., Бондарук Т. Г. *Еволюція теорії та наукова концепція публічних фінансів. Фінанси України.* 2019. № 8. С. 26–44.
3. Дяченко С. А. *Публічні, державні та місцеві фінанси: співвідношення понять. Держава та регіони.* 2018. № 4. С. 59–63.
4. Кізима Т., Лободіна З., Горин А., Кізима А. *Поведінкові фінанси як методологічний концепт дослідження сфери публічних фінансів. Світ фінансів.* 2022. № 4. С. 8–21.
5. Опарін В. М., Федосов В. М., Юхименко П. І. *Публічні фінанси: генеза, теоретичні колізії та практична концептуалізація. Фінанси України.* 2017. № 2. С. 110–128.
6. Лисяк Л., Качула С., Абдін А. *Бюджетна політика у сфері видатків в координатах соціального розвитку. Світ фінансів.* 2020. № 4. С. 39–55.
7. Олієвська М. Г. *Фінансування системи соціального захисту населення в контексті відтворення людського капіталу. Інтелект XXI.* 2018. № 1. С. 225–229.
8. Малиняк Б. С. *Функції видатків бюджету в публічному управлінні, економічній і соціальній системах країни. Світ фінансів.* 2021. № 2. С. 35–50.
9. Рудакевич О. *Імперативи національної політичної культури. Політичний менеджмент.* 2010. № 5. С. 128–136.
10. Ільїна М. В., Шпильова Ю. Б. *Теоретичні основи формування імперативів економічного розвитку суспільства. Економіка та суспільство.* 2017. № 9. С. 215–220.
11. Стеценко Б. С. *Інституційна фінансова інфраструктура: глобальні імперативи та українські реалії: монографія. Київ: КНЕУ, 2019. 247 с.*
12. Борзенко О. А. *Геоекономічні імперативи функціонування фінансових ринків: автореф. дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.02. Вінниця, 2018. 42 с.*
13. Рекова Н. Ю., Чистюхіна Ю. А. *Формування імперативів концепту фінансової децентралізації в Україні. Бізнес Інформ.* 2016. № 11. С. 235–240.
14. Тимошенко О. В., Гудзь Т. П. *Аналіз стійкості державних фінансів України. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Економічні науки.* 2019. № 4. С. 48–58.
15. Бернацький І. *Правові методи публічної фінансової діяльності фінансових установ. Фінансове право.* 2021. № 1. С. 163–165. <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.1.28>.

16. Нікіфоров П., Качур Т. Реалізація концепції поведінкових фінансів у дослідженнях трансформацій сфери публічних фінансів. Науковий вісник Чернівецького університету. Економіка. 2021. № 830. С. 37–44. <https://doi.org/10.31861/ecovis/2021-830-9>.
17. Приліпко М. О. Глобальні імперативи поглиблення ринкових реформ в Україні. Ефективна економіка. 2010. № 4. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=182>.
18. Білоусова О. С., Твердохлібова Д. В. та ін. / за ред. І. О. Луїної. Стійкість державних фінансів України у довгостроковій перспективі : монографія. Київ : НАН України, ДУ “Ін-т екон. та прогнозув. НАН України”, 2020. 364 с.
19. Риндзак О. Т. Соціальна вразливість населення та її понятійно-термінологічне забезпечення. Економіка та суспільство. 2021. № 33. URL : <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/947/905>. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-33-79>.
20. Haase A. Covid-19 as a social crisis and justice challenge for cities. *Frontiers in Sociology*. 2020. № 5:583638. <https://doi.org/10.3389/fsoc.2020.583638>.
21. Muhammed T. S., Mathew S. K. The disaster of misinformation: a review of research in social media. *International Journal of Data Science and Analytics*. 2022. № 13. P. 271–285. <https://doi.org/10.1007/s41060-022-00311-6>.
22. Maldeniya D., De Choudhury M., Garcia D. et al. Pulling through together: social media response trajectories in disaster-stricken communities. *Journal of Computational Social Science*. 2023. <https://doi.org/10.1007/s42001-023-00209-8>.
23. Jefferys A. B. 11 crises to watch in 2023: OCHA (11.01.2023). URL : <https://unocha.exposure.co/11-crises-to-watch-in-2023>.
24. Humanitarian Action: OCHA. URL: <https://humanitarianaction.info/>
25. Ukraine: Humanitarian Response Plan: OCHA. URL : <https://humanitarianaction.info/plan/1124>.
26. Atkinson A. *Global public finance*. *Oxonomics*. 2006. № 1. P. 2–4. <https://doi.org/10.1111/j.1752-5209.2006.00002.x>.
27. Chetty R., Hendren N., Grusky D., Hell M., Manduca R., Narang J. The fading American dream: Trends in absolute income mobility since 1940. *Science*. 2017. № 356. P. 398–406. <https://doi.org/10.1126/science.aal4617>.

References

- Bardash, S. V., Baraniuk, Yu. R. (2016). *Poniattia i sklad publichnykh finansiv yak obiekta derzhavnoho finansovoho audyta [Concept and composition of public finances as an object of state financial audit]*. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu – Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University*, 6, 34–36 [in Ukrainian].
- Lunina, I. O., Bondaruk, T. H. (2019). *Evolutsiia teorii ta naukova kontseptsiiia publichnykh finansiv [Theory evolution and scientific concept of public finance]*. *Finansy Ukrainy – Finance of Ukraine*, 8, 26–44 [in Ukrainian].
- Diachenko, S. A. (2018). *Publichni, derzhavni ta mistsevi finansy: spivvidnoshennia poniat [Public, state and local finance: the relationship of concepts]*. *Derzhava ta rehiony – State and Regions*, 4, 59–63 [in Ukrainian].
- Kizyma, T., Lobodina, Z., Horyn V., Kizyma, A. (2022). *Povedinkovi finansy yak metodolohichni kontsept doslidzhennia sfery publichnykh finansiv [Behavioral finance as a methodological concept of research in the field of public finance.]* *Svit finansiv – World of Finance*, 4, 8–21 [in Ukrainian].
- Oparin, V. M., Fedosov, V. M., Yukhymenko, P. I. (2017). *Publichni finansy: geneza, teoretychni kolizii ta praktychna kontseptualizatsiia [Public finance: genesis, theoretical conflicts and practical conceptualization]*. *Finansy Ukrainy – Finance of Ukraine*, 2, 110–128 [in Ukrainian].
- Lysiak, L., Kachula, S., Abdin, A. (2020). *Biudzhethna polityka u sferi vydatkiv v koordynatakh sotsialnoho rozvytku [Budgetary policy in the field of expenditures in the coordinates of social devel-*

opment]. *Svit finansiv – World of Finance*, 4, 39–55 [in Ukrainian].

7. Olievska, M. (2018). *Finansuvannia systemy sotsialnogo zakhystu naseleння v konteksti vidtvorennia liudskoho kapitalu [Financing the system of social protection of the population in the context of reproduction of human capital]*. *Intelekt XXI*, 1, 225–229 [in Ukrainian].

8. Malyniak, B. (2021). *Funktsii vydatkiv biudzhetu v publichnomu upravlinni, ekonomichniy i sotsialniy systemakh krainy [Functions of budget expenditures in public administration, economic and social systems of the country]*. *Svit finansiv – World of Finance*, 2, 35–50 [in Ukrainian].

9. Rudakevych, O. (2010). *Imperatyvy natsionalnoi politychnoi kultury [Imperatives of national political culture]*. *Politychnyi menedzhment – Political Management*, 5, 128–136 [in Ukrainian].

10. Ilyina, M., Shpyliova, Yu. (2017). *Teoretychni osnovy formuvannia imperatyviv ekonomichnoho rozvytku suspilstva [Theoretical foundations of the formation of imperatives for the economic development of society]*. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, 9, 215–220 [in Ukrainian].

11. Stetsenko, B. S. *Instytutsiyna finansova infrastruktura: hlobalni imperatyvy ta ukrainski realii [Institutional financial infrastructure: global imperatives and Ukrainian realities]*. Kyiv: KNEU, 2019 [in Ukrainian].

12. Borzenko, O. A. (2018). *Heoekonomichni imperatyvy funkcionuvannia finansovykh rynkiv [Geoeconomic imperatives of functioning of financial markets]*. (Thesis 08.00.02). Vinnytsa [in Ukrainian].

13. Rekova, N., Chistyukhina, Yu. (2016). *Formuvannia imperatyviv kontseptu finansovoi detsentralizatsii v Ukraini [Formation of the imperatives of the concept of financial decentralization in Ukraine]*. *Biznes Inform*, 11, 235–240 [in Ukrainian].

14. Tymoshenko, O., Hudz, T. (2019). *Analiz stiykosti derzhavnykh finansiv Ukrainy [Analysis of the stability of public finances of Ukraine]*. *Naukovyi visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i to-rhivli. Ekonomichni nauky – Scientific Bulletin of the*

Poltava University of Economics and Trade. Economic Sciences, 4, 48–58 [in Ukrainian].

15. Bernatskyi, I. (2021). *Pravovi metody publichnoi finansovoi diialnosti finansovykh ustanov [Legal methods of public financial activity of financial institutions]*. *Finansove pravo – Finance Law*, 1, 163–165 [in Ukrainian].

16. Nikiforov, P., Kachur, T. (2021). *Realizatsiia kontseptsii povedinkovykh finansiv u doslidzhen-niakh transformatsiy sfery publichnykh finansiv [Implementation of the concept of behavioral finance in research on transformations in the field of public finance]*. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho univer-sytetu. Ekonomika – Scientific Bulletin of Chernivtsi University. Economy*, 830, 37–44 [in Ukrainian].

17. Prylipko, M. O. (2010). *Hlobalni imperatyvy pohlyblennia rynkovykh reform v Ukraini [Global imperatives for deepening market reforms in Ukraine]*. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=182>.

18. Lunina, I. O. (Ed.), Bilousova, O. S., Tverdokhlibova, D. V. (2020). *Stiykist derzhavnykh finansiv Ukrainy u dovhostrokovykh perspektyvi [Sustainability of public finances of Ukraine in the long term]*. Kyiv: NAN Ukrainy, DU “In-t ekon. ta prohnozuv. NAN Ukrayiny” [in Ukrainian].

19. Ryndzak, O. T. (2021). *Sotsialna vrazlyv-ist naseleння ta yiyi poniatiyno-terminolohichne zabezpechennia [Social vulnerability of the population and its conceptual and terminological support]*. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/947/905>. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-33-79>.

20. Haase, A. (2020). COVID-19 as a social crisis and justice challenge for cities. *Frontiers in Sociology*, 5:583638. <https://doi.org/10.3389/fsoc.2020.583638/full>.

21. Muhammed, T. S., Mathew, S. K. (2022). *The disaster of misinformation: a review of research in social media*. *International Journal of Data Science and Analytics*, 13, 271–285. <https://doi.org/10.1007/s41060-022-00311-6>.

22. Maldeniya, D., De Choudhury, M., Garcia, D. et al. (2023). *Pulling through together: social me-*

dia response trajectories in disaster-stricken communities. *Journal of Computational Social Science*. <https://doi.org/10.1007/s42001-023-00209-8>.

23. Jefferys, A. B. 11 crises to watch in 2023: OCHA (11.01.2023). Available at: <https://unocha.exposure.co/11-crises-to-watch-in-2023/>

24. Humanitarian Action: OCHA. Available at: <https://humanitarianaction.info/>.

25. Ukraine: Humanitarian Response Plan: OCHA. Available at: <https://humanitarianaction.info/plan/1124>.

26. Atkinson, A. (2006). Global public finance. *Oxonomics*, 1, 2–4. <https://doi.org/10.1111/j.1752-5209.2006.00002.x>.

27. Chetty, R., Hendren, N., Grusky, D., Hell, M., Manduca, R., Narang, J. (2017). The fading American dream: Trends in absolute income mobility since 1940. *Science*, 356. 398–406. <https://doi.org/10.1126/science.aal4617>.